

ἔχομεν, οὐ πάντα ἐνεργεία θεωροῦμεν. Ἡ νοερά ἄρα οὐσία διὰ πλειόνων εἰδῶν γινώσκουσα, χρήται ἐνί, ὃ θέλει, καὶ διὰ τούτου ὁμοῦ ἐνεργεία πάντα γινώσκει, ἃ δι' ἐκείνου τοῦ εἶδους γινώσκει· πάντα γὰρ ἐστὶν ὡσπερ ἐν νοητόν, καθόσον εἰσι γνωστά δι' ἐνός, ὡσπερ καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς ὁμοῦ γινώσκει πολλὰ πρὸς ἀλληλα συντεθειμένα ἢ ἀναγόμενα ὡσπερ ἐν.τι· ἃ δὲ διαφόροις εἶδεσι γινώσκει, οὐχ ὁμοῦ γινώσκει. Ἔστιν ἄρα ἐν τῷ νῷ τῆς χωριστῆς οὐσίας τάξις τις τῶν νοήσεων, οὐ μέντοι κίνησις, ἰδίως εἰπεῖν· οὐ γὰρ διαδέχεται τὴν δύναμιν ἢ ἐνέργεια, ἀλλ' ἐνέργεια ἐνέργειαν. Ὁ δὲ θεῖος νοῦς, ἐνί τῇ οὐσίᾳ πάντα γινώσκων, ἥτις ἐστὶν ἢ ἐνέργεια αὐτοῦ, ὁμοῦ πάντα νοεῖ ἄνευ μεταβάσεως, καὶ τὸ νοεῖν αὐτοῦ ὅλον ἐστὶν ὁμοῦ, τέλειον, διαμένον εἰς αἰῶνας αἰώνων, ἀμήν: —

LIVRE TROISIEME.

Dieu fin dernière et providence.

f. 68 v

BIBLION TRITON.

I. — Προοίμιον.

20 „Θεὸς μέγας κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεοὺς“, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ ψαλμωδὸς τῷ τοῦ θείου πνεύματος πεπληρωσθαι κατανοῶν τὸ τὸν Θεὸν μίαν εἶναι τῶν ὄλων ἀρχὴν οὐ φύσεως ἀνάγκη, ἀλλ' αὐτεξουσίῳ θελήματι πάντα παραγαγοῦσαν, καὶ οὐ μόνον ποιητὴν, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντα καὶ διοικητὴν εἶναι, διαφόρως ἐν ταῖς διαφόροις κατὰ τὴν τῶν 25 φύσεων διαφορὰν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς θείας διοικήσεως φαινομένων, ταῦτα κατανοήσας, πρῶτον μὲν τὴν τοῦ πρώτου ἄρχοντος τελειότητα ἡμῖν ὑπογράφει, τῆς μὲν φύσεως ἐν τῷ λέγειν Θεός, τῆς δὲ δυνάμεως, ἐν τῷ λέγειν μέγας κύριος, τῆς δὲ ἀρχῆς, δι' ὧν λέγει βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεοὺς, ὡς παντὸς ἄρχοντος τῇ θείᾳ ὑποτεταγμένου 30 ἐξουσία. Καὶ λέγων μὲν ὅτι „οὐκ ἀπόσεται Κύριος τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ“, τὴν πρὸς τὰ νοητὰ ἀρχὴν ὑπογράφει· τὴν δὲ πρὸς τὰ φθαρτά, λέγων ὅτι „ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐστὶ πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς“· τῆς δὲ ὑψηλότητος καὶ βεβαιότητος ἐν τῇ τάξει τῆς θείας διοικήσεως τῶν οὐρανόων σωμάτων ἀπτεται τῷ εἰπεῖν· „καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων, αὐτοῦ εἰσίν“· 35 εἰπὼν δὲ ὅτι αὐτοῦ ἐστὶν ἢ θάλασσα καὶ τὰ ἐξῆς, ἀποδίδωσι τὸν λόγον τῆς τοιαύτης καθόλου ἀρχῆς, ὅτι ἀνάγκη καὶ διοικεῖσθαι ὑπὸ Θεοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ παρηγμένα.

Ἐπεὶ τοίνυν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ περὶ τῆς τελειότητος τῆς θείας

φύσεως διελάβομεν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, περὶ τῆς τελειότητος τῆς δυνάμεως καθ' ἣν ἐστὶ πάντων παραγωγεὺς, νῦν περὶ τῆς τελείας ἐξουσίας ἢ ἀξίας διαληψόμεθα καθόσον ἐστὶ πάντων ἀρχῶν καὶ τέλος· καὶ πρῶτον μὲν, ὡς ἐστὶ πάντων ἀρχὴ καὶ τέλος· δεύτερον, περὶ τῆς καθόλου τούτου ἀρχῆς καθόσον κυβερνεῖ πᾶσαν κτίσιν· τρίτον, περὶ τῆς ἰδιαζούσης τούτου ἀρχῆς, ἣ τὰ νοῦν ἔχοντα διοικεῖ.

II. — Ὅτι πᾶν ποιοῦν ἕνεκα τέλους ποιεῖ.

Ἐν ἐκάστου γὰρ ποιούντος ἐνεργεῖα ἐστὶν εὑρεῖν τι οὐ περαιτέρω οὐδὲν ὁ ποιῶν ζητεῖ, ἵνα μὴ προΐοιεν ἐπ' ἀπειρον αἱ τοῦ ποιούντος ἐνέρ- 10 γειαι· τούτο δὲ ἐστὶ τὸ τέλος, οὐ ἕνεκα ὁ ποιῶν ποιεῖ, ὡς ἡ τοῦ ἱατροῦ ἐνεργεῖα μέχρι τῆς υἰείας ἐστὶ, καὶ ἡ τοῦ τοξότου μέχρι τοῦ τυχεῖν τοῦ σκοποῦ, καὶ ἡ τοῦ οἰκοδόμου μέχρι τοῦ ποιῆσαι οἰκίαν, καὶ ἡ τοῦ θερμοῦ, πρὸς τὸ θέρμην ποιῆσαι, καὶ τοῦ ψυχροῦ ὁμοίως πρὸς τὸ ψύξαι, καὶ ἐν f. 69 πᾶσιν ὁμοίως τοῖς γινώσκει ἢ φύσει ποιοῦσιν. 16

Ἐτι, εἰ ἐπ' ἀπειρον προΐοιεν αἱ τοῦ ποιούντος ἐνεργεῖαι, ἢ οὐδὲν ἔσται γεγενημένον ἐξ αὐτῶν· οὐ γὰρ οἷόν τε τὰ ἀπειρα διελθεῖν· ἢ ἔσται τι γεγενημένον ἐκ τῶν ἀπείρων ἐνεργειῶν, ὅπερ ὁμοίως διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀδύνατον.

Ἐτι, διὰ τοῦτο ἀμαρτάνειν ποτὲ τοὺς ποιοῦντάς τι λέγομεν, ὅτι ἕνεκα 20 τέλους ποιοῦσιν· ὅθεν εἰ τοῦ πρὸς ὃ μὴ ἐστὶ στεροῖτο τις, οὐχ ἀμαρτάνειν λέγεται, οἷον τῷ ἱατρῷ ἀμαρτία λογίζεται εἰ ἀστοχήσειε τοῦ υἰιάζειν, ὅτι πρὸς αὐτό ἐστὶν αὐτὸς καὶ ἡ ἐνεργεῖα, ἀλλ' οὐ τῷ οἰκοδόμῳ ἢ τῷ γραμματικῷ, εἰ μὴ ὅταν ὁ μὲν οὐκ ὀρθῶς οἰκοδομῇ, ὁ δὲ μὴ ὀρθῶς ὀμιλῇ, ὡς καὶ αὐτῶν πρὸς αὐτὰ ὄντων· καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν γινομένοις τὰ ἀμ- 25 βλώματα ἀμαρτήματα λέγομεν. Δῆλον οὖν, ὅτι καὶ τὰ φύσει ποιοῦντα καὶ τέχνη καὶ ὅλως ἐκ προθέσεως, ἕνεκα τέλους ποιοῦσιν.

Ἐτι, εἰ πρὸς μηδὲν ὠρισμένον ἀποτελεσμα τὸ ποιοῦν ἔτεινεν, οὐδὲν μᾶλλον τοῦτο ἐξ αὐτοῦ ἢ ἄλλο ἐγίνετο· ἂν, καὶ οὕτως οὐδὲν ἂν ἐγίνετο, οὐδ' ἂν ἐποίει τὸ ποιοῦν. Διὰ τούτου ἀποδοκιμάζεται, καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων 30 φυσικῶν αἴρεσις ὑποθεμένων πάντα ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι φυσικῆς, τὴν δὲ τελικὴν αἰτίαν ἀνηρηκότων καθάπαξ.

III. — Ὅτι πᾶν τὸ ποιοῦν ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ ποιεῖ.

Πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν εἰς ὠρισμένον τι τείνει καὶ οἰκεῖον αὐτῷ· τὸ δὲ 36 οἰκεῖον τινὶ καὶ ἀγαθόν ἐστὶν αὐτῷ· ποιεῖ ἄρα τοῦ ἀγαθοῦ χάριν.

Ἐτι, τὸ τὴν ἔφεσιν ὀρίζον ἀγαθοῦ λόγον ἔχει· ἀγαθὸν γάρ, οὐ πάντα ἐφίεται· εἰς ὃ δὲ ἡ πρόθεσις τοῦ κινούντος ἢ κινουμένου καὶ ποιούντος παύεται, τέλος ἐστίν.

Ἐτι, πᾶσα κίνησις καὶ ἐνεργεῖα πρὸς τὸ εἶναι ἀμηγέπη τέτακται ἢ 40

τοῦ ποιούντος, ὥστε δηλονότι τυχεῖν τινος ἔξωθεν, ἢ τῶν ποιουμένων, ὥστε συντηρεῖσθαι ἢ κατὰ τὸ εἶδος, ἢ τὸ ἄτομον· τὸ δὲ εἶναι ἀγαθὸν ἐστι καὶ ἐφετὸν ἅπασιν.

Ἔτι, πᾶσα κίνησις καὶ ἐνέργεια ἕνεκα τελειότητός τινός ἐστιν· ἀγαθὸν δὲ τὸ τέλειον.

Ἔτι, πᾶν ποιῶν ἐνέργειά ἐστιν καὶ εἰς ἐνέργειάν τινα φέρεται· ἢ δὲ ἐνέργεια ἀγαθοῦ λόγον ἔχει.

IV. — Ὅτι τὸ κακὸν παρὰ τὸν σκοπὸν ἐστὶν ἐν τοῖς πράγμασιν.

Ἐπεὶ γὰρ τὸ φέρεσθαι ἐπὶ τἀγαθὸν κοινόν ἐστι τῷ τε νῷ καὶ φύσει ποιῶντι, | οὐχ ἄπτεται τὸ κακὸν διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ποιούντος, ἀλλὰ μάλλον παρ' αὐτόν· δηλον γὰρ ὡς ἢ ἐν τῷ ἀποτελέσματι στέρησις ἔκ τινος τῆς ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἐνεργείας στέρησεως ἔπεται, ὥσπερ ἔκ τινος τοῦ σπέρματος φθορὰς τόκος ἐξημβλώμενος· ἢ δὲ στέρησις κακὸν ἐστὶ τῷ ποιῶντι καὶ παρὰ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ὥστε καὶ τὸ ταύτῃ ἐπόμενον παρὰ τὸν ἐν τῷ ποιεῖν σκοπὸν αὐτοῦ.

V-VI.

Τούτοις προσέκειντο λόγοι δι' ὧν δόξειεν ἂν μὴ παρὰ τὸν σκοπὸν εἶναι τὸ κακὸν ἐν τοῖς πράγμασιν· ἔπειτα, καὶ λύσεις αὐτῶν.

VII. — Ὅτι οὐκ ἐστὶ τις οὐσία τὸ κακόν.

Τὸ γὰρ κακὸν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰ μὴ στέρησις οὐ τις πέφυκεν ἔχειν· ἢ δὲ στέρησις οὐκ ἐστὶν οὐσία τις, ἀλλ' ἀπόφασις ἐν οὐσίᾳ.

Ἔτι, ἕκαστον κατὰ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν ἔχει τὸ εἶναι· τὸ δὲ εἶναι ἀγαθὸν τί ἐστὶν αὐτῷ· τοῦ τε γὰρ ἀγαθοῦ πάντα ἐφίεται καὶ τοῦ εἶναι ὁμοίως. Κατὰ τοῦτο τοίνυν ἕκαστον ἀγαθὸν ἐστὶν, ὅτι οὐσίαν ἔχει· τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἀντίκεινται. Οὐδὲν ἄρα ἐστὶ κακὸν καθόσον οὐσίαν ἔχει, οὐδ' ἄρα οὐσία οὐδεμία ἐστὶ τὸ κακόν.

Ἔτι, πᾶν ὄν ἢ εἶδος ἐστὶν, ἢ εἶδος ἔχει· διὰ γὰρ τοῦ εἶδους ἕκαστα ἐν γένει ἢ εἶδει καθίσταται· τὸ δὲ εἶδος ἢ τοιοῦτον ἀγαθοῦ λόγον ἔχει, ἀρχὴ ὄν ἐνεργείας καὶ τέλος ὃ σκοπεῖ τὸ ποιῶν· πᾶν ἄρα τὸ ἔχον οὐσίαν ἀγαθὸν ἐστὶ καθὸ τοιοῦτον. Τὸ κακὸν ἄρα οὐκ ἔχει οὐσίαν τινά.

Ἔτι, ὡς δέδεικται, πᾶν εἶναι, ὡς ἂν ἦ, ἀπὸ Θεοῦ ἐστίν, καὶ ὁ Θεὸς ἢ τελεία εἶναι ἀγαθότης ἐδείχθη πρότερον. Εἰ τοίνυν τὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀποτέλεσμα κακὸν εἶναι ἀδύνατον, ἀδύνατον ὄν τι, καθόσον ἐστίν ὄν, κακὸν εἶναι. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῷ πρώτῳ τῆς Γενέσεως· „Εἶδεν ὁ

Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἦσαν καλὰ λίαν“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον πρώτῃ· „Πᾶν κτίσμα Θεοῦ ἀγαθόν“. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ τῶν Μανιχαίων ἐκβάλλεται αἵρεσις, ὑποτιθεμένων τῇ ἑαυτῶν φύσει τινὰ εἶναι κακά.

VIII. — Λόγοι δι' ὧν δοκεῖ δεῖκνυσθαι τοῦναντίον. 5

Ἄλλ' εἰς τοῦναντίον ἐπιχειροῦσι τινές, ὅτι τὸ κακὸν εἰδοποιὸς ἐστὶ διαφορὰ ἐν τισὶ τῶν γενῶν, ἡγουσιν ἐν ταῖς ἕξεσι καὶ ταῖς ἐνεργείαις καὶ ταῖς ἠθικαῖς· ὡς γὰρ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὸ εἶδος ἀγαθὴ ἐστὶν ἕξις, οὕτως ἡ κακία κακὴ ἐστὶν | ἕξις κατὰ τὸ εἶδος αὐτῆς· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν f. 70 ἐνεργειῶν τῶν ἀρετῶν τε καὶ τῶν παθῶν· ἕκαστον δὲ ἐκ τῆς ἰδίας εἰδο- 10 ποιοῦ διαφορᾶς τοῦ εἶδους τυγχάνει· τὸ ἄρα κακὸν ἐστὶν οὐσία τις καὶ τισὶ πράγμασι φυσικόν.

Ἔτι, τῶν ἐναντίων ἑκάτερον φύσις τίς ἐστὶν· εἰ δὲ μὴ, στέρησις ἔσται ἢ ἀπόφασις καθαρὰ θάτερον· ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐναντία λέγονται εἶναι. 15

Ἔτι, τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν γένη τῶν ἐναντίων ἐν ταῖς κατηγορίαις λέγονται· παντὸς δὲ γένους ἔστι φύσις καὶ οὐσία τις· τοῦ γὰρ μὴ ὄντος οὐκ εἰσὶν εἶδη οὐδὲ διαφοραί. Καὶ οὕτω τὸ μὴ ὄν οὐ δύναται γένος εἶναι.

Ἔτι, πᾶν τὸ ποιῶν πρᾶγμα τί ἐστὶν· τὸ δὲ κακὸν ποιεῖ καθόσον κακόν· μάχεται γὰρ τῷ ἀγαθῷ καὶ φθείρει αὐτό· τὸ κακὸν ἄρα καθόσον 20 κακόν, πρᾶγμα τί ἐστὶν.

Ἔτι, ἐν ὅσοις τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐρίσκεται πρᾶγματά εἰσιν ἔχοντα τάξιν· αἱ γὰρ ἀποφάσεις καὶ αἱ στέρησεις οὐ δέχονται τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον· εὐρίσκεται δὲ ἐν τοῖς κακοῖς ἕτερον χειρὸν ἑτέρου.

Ἔτι, τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ ὄν ἀντιστρέφουσιν· ἔστι δὲ τι κακὸν ἐν τῷ 25 κόσμῳ· ἔστιν ἄρα καὶ πρᾶγμα καὶ φύσις.

IX. — Λύσεις τῶν λόγων τούτων.

Ταῦτα δὲ οὐ χαλεπὸν λύεσθαι· τὸ γὰρ κακὸν καθόσον ἐστὶν εἰδο- ποιὸς διαφορὰ ἐν τῷ γένει τῶν ἠθικῶν, ἅπερ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν λόγον 30 τέλους τοῦ εἶδους τυγχάνουσιν, ἅτε τῆς θελήσεως ἠρτημένα καὶ ἐν τοῖς ἐκουσίοις ὄντα· ἡ διαφορὰ τοίνυν τοιαύτη οὐ σημαίνει τι, ὃ ἐστὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν κακόν, ἀλλὰ τι, ὃ καθ' αὐτὸ μὲν ἐστὶν ἀγαθόν, κακὸν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ, καθόσον ἀναιρεῖ τὴν τάξιν τοῦ λόγου, ὃ ἐστὶν ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ· ὡσπερ τὸ κατὰ τὴν αἴσθησιν ἡδὺ ἀγαθὸν μὲν τισὶ τῶν 35 ζώων ἀπλῶς, ἀγαθὸν δὲ καὶ ἀνθρώπῳ, δταν ἡρμοσμένον ἢ κατὰ τὸν λόγον· διὸ καὶ συμβαίνει τὸ τῷ ἐνὶ κακὸν ἀγαθὸν εἶναι ἑτέρῳ.

Ἐναντία δὲ λέγονται εἶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν τῷ γένει τῶν

ἠθικῶν λαμβανόμενα, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς· ἡ γὰρ κακὸν τὸ κακὸν στέρησις ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

Γένη δὲ τῶν ἐναντίων τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν, καθόσον εἰσὶν ἐν τοῖς ἠθικοῖς, καὶ ἐστὶ τὸ ἠθικὸν κακὸν καὶ γένος καὶ διαφορὰ οὐ καθό ἐστὶ
 f. 70^v στέρησις τοῦ κατὰ τὸν λόγον ἀγαθοῦ, καθό καὶ κακὸν | λέγεται, ἀλλ' ἐκ
 τῆς φύσεως τῆς ἐνεργείας ἢ τῆς ἕξεως, ἥτις τέτακται τότε πρὸς τι τέλος
 μαχόμενον τῷ οἰκείῳ τέλει τοῦ λόγου· ὡσπερ τὸ ἄλογόν ἐστὶ τοῦ ζῴου
 διαφορὰ οὐ διὰ τὴν τοῦ λόγου στέρησιν, ἀλλὰ τῷ τῆς τοιαύδε φύσεως
 λόγῳ, ἣ ἔπεται ἢ ἀλογία. Δυνατὸν δὲ νοεῖσθαι καὶ τὸ ἐν κατηγορίαις,
 10 ὅτι οὐ κατὰ τὴν ἰδίαν δόξαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν Πυθαγορείων εἴρηται,
 πρῶτα γένη τιθεμένων τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν, καὶ ὑπὸ μὲν τὸ ἀγαθόν,
 πεπερασμένον, περιττόν, ἕν, δεξιόν, ἄρρεν, ἐστῶς, εὐθύ, φῶς, τετράγωνον·
 ὑπὸ δὲ τὸ κακὸν τὰναντία τούτων, ἄπειρον, ἄρτιον, πλῆθος, ἀριστερόν,
 θῆλυ, κινούμενον, καμπόλον, σκότος, ἑτερόμηκες· ἐν γὰρ τοῖς πλείοσι τῶν
 15 λογικῶν ὁ φιλόσοφος χρῆται παραδείγμασι ἐνδόξοις κατ' ἐκείνον τὸν
 καιρὸν ἐκ τινος αἰρέσεως· ἔχει δὲ τι καὶ ἀληθείας ὁ λόγος, ὅτι γένη τῶν
 ἐναντίων πῶς εἰσὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν· τῶν γὰρ ἐναντίων θάτερον μὲν
 τέλειον, θάτερον δὲ ἀτελές, ὡσπερ στέρησει τινὶ μεμιγμένον· ὡσπερ λευκὸν
 μὲν καὶ θερμόν, τέλεια· ἀτελεῖ δὲ ψυχρὸν καὶ μέλαν, ὡς μετὰ τινος
 20 στέρησεως σημαινόμενα. Πᾶσα δὲ ὑφεις καὶ στέρησις τῷ τοῦ κακοῦ
 λόγῳ προσήκει, ὡσπερ ἡ τελειότης καὶ ἡ πλήρωσις τῷ τοῦ ἀγαθοῦ.

Τὸ δὲ κακὸν φθείρειν λέγεται τὸ ἀγαθὸν οὐ μόνον τῷ τῆ δυνάμει
 τοῦ ἀγαθοῦ ἐνεργεῖν, ὡς συνεζευγμένον τῷ εἶδει ἢ τῷ τέλει, καθ' ἑαυτὸ
 δὲ καὶ ὡς στέρησιν ἀσθενές εἶναι καὶ οὐδεμιᾶς ἐνεργείας ἀρχήν, ἀλλὰ
 25 καὶ εἰδικῶς καὶ καθ' αὐτὸ τρόπον τινί, ὡσπερ ἡ τυφλότης λέγεται φθείρειν
 τὴν ὄψιν, ἐπεὶ αὐτὴ ἐστὶ φθορὰ τῆς ὀψεως, ὃν τρόπον καὶ ἡ λευκότης
 λέγεται τὸν τοῖχον χρωρνύειν, ὅτι αὐτὴ ἐστὶ χρῶμα τοῦ τοίχου.

Λέγεται δὲ ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον κακὸν κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπο-
 χώρησιν, καὶ πάντα οὕτω τὰ στέρησιν ἐπιφέροντα, ἐπιτείνονται καὶ ἀνίενται,
 30 ὡς ἀνισότερον καὶ ἀνομοιότερον λέγεται κατὰ τὴν πλείω διάστασιν τῆς
 ἰσότητος καὶ ὁμοιότητος· αἱ δὲ στέρησεις οὐχ ὡς τινα ἔχουσαι νοοῦνται
 οὐσίαν, ὡς τὸ εἶδος καὶ ἡ ἰσότης, ἀλλὰ δι' αὐξήσιν τῆς στερούσης αἰτίας,
 ὡσπερ σκοτεινότερός ἐστὶν ὁ ἀήρ διὰ τὸ πλείοσι διαφράγμασι διίστασθαι
 τῆς τοῦ φωτὸς μετοχῆς.

Λέγεται δὲ τὸ κακὸν ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι οὐχ ὡς οὐσίαν τινὰ ἔχον,
 ἢ πράγμα τι ὄν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ ᾧ λέγεται πράγμα τι κακὸν εἶναι·
 f. 71 λέγεται γὰρ ὡς καὶ ἡ τυφλότης, | καὶ πᾶσα στέρησις, ὅτι τὸ ζῴον τὸ
 τυφλὸν τυφλότητί ἐστὶ τυφλόν· τὸ γὰρ ὄν διχῶς (ἐστὶν) ἐν τῇ μετὰ τὰ
 φυσικὰ λέγεται, ἢ καθό τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος σημαίνει, καὶ διαιρεῖται
 40 εἰς τὰ δεκά γένη· οὕτω δὲ οὐδεμίᾳ στέρησις δύναται λέγεσθαι ὄν· ἕτερον

δὲ τρόπον, καθὸ ἀλήθειαν ἐν τῇ συνθέσει σημαίνει, καὶ οὕτω τὸ κακὸν καὶ ἡ στέρησις λέγονται ὄν, καθόσον τῇ στερήσει ἀληθῶς τι λέγεται εἶναι ἐστερημένον.

X. — Ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ τοῦ κακοῦ αἷτιον τρόπον τινά. 6

Εἰ γάρ τινος κακοῦ αἷτιόν ἐστι κακόν, τὸ δὲ κακὸν οὐ ποιεῖ εἰ μὴ τῇ τοῦ ἀγαθοῦ δυνάμει, ὡς δέδεικται, ἀνάγκη αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν πρώτην αἷτιαν εἶναι τοῦ κακοῦ.

Ἔτι, τὸ μὴ ὄν οὐδενός ἐστιν αἷτιον· πᾶν ἄρα αἷτιον ὄν τι ἀνάγκη εἶναι· τὸ δὲ κακὸν οὐκ ἐστὶ ὄν τι, ὡς ἐδείχθη· τὸ κακὸν ἄρα οὐ δύναται 10 τινος εἶναι αἷτια. Ἀνάγκη ἄρα, εἰ τινα τὸ κακὸν ἔχει αἷτιαν, τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἐκείνην.

Ἔτι, εἰ ἐποφεί τὸ κακόν, ἐφέρετο ἂν εἰς τὸ ἀγαθόν· δέδεικται γάρ πᾶν ποιῶν εἰς τὸ ἀγαθὸν τείνειν· ἀλλ' ἀδύνατον· οὐκ ἄρα τὸ κακὸν αἷτιόν τινος καθ' αὐτό, ἀλλ' ἢ μόνον κατὰ συμβεβηκός· πᾶσα δὲ κατὰ 15 συμβεβηκός αἷτια εἰς τὴν καθ' αὐτὴν ἀνάγεται, μόνον δὲ τὸ ἀγαθὸν δύναται καθ' αὐτὸ εἶναι αἷτια· τὸ δὲ κακὸν οὐ δύναται καθ' αὐτὸ αἷτιον εἶναι. Τοῦ κακοῦ ἄρα αἷτια τὸ ἀγαθόν. Οὐκ ἐστὶ δὲ αἷτια ποιητικὴ τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθόν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἢ παρὰ τὴν ἔνδειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοῦ ποιῶντος, ἢ ἔπεται καὶ ἡ ἔνδεια τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ ἀπο- 20 τελέσματος, ὡσπερ διὰ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ πέττοντος ἔπεται κατεργασία ἀτελεῆς καὶ χυμὸς ἀπεπτος· ἢ ἐκ τῆς ἀνεπιτηδειότητος τοῦ ὀργάνου ἢ τινος ἄλλου ζητουμένου πρὸς τὴν τοῦ ποιῶντος ἐνέργειαν· ἢ παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ τοῦτο διχῶς· ἢ παρὰ τὴν ὕλην, ἢ παρὰ τὸ εἶδος· καὶ οὕτως ἐν τοῖς φυσικοῖς τὸ κακὸν κατὰ συμβεβηκός μόνον αἷτιον ἔχει τὸ 25 ἀγαθόν· ὁμοίως ἐν τοῖς τέχνῃ γινομένοις, ἢ μιμεῖται τὴν φύσιν. Ἐν δὲ τοῖς ἠθικοῖς οὐ τῇ ἐνδείᾳ τῆς δυνάμεως τὸ ἠθικὸν ἔπεται πάθος· ἢ γὰρ οὐκ ἂν ἦν ὅλως τὸ πάθος, ἢ τοῦλάχιστον ἀκόλαστον ἂν ἦν διὰ τὴν ἀδυναμίαν, καὶ οὕτως οὐκ ἂν ἤξιούτο τιμωρίας, ἥτις τῇ | πονηρίᾳ ὀφείλεται, f. 71^v οἴκτου δὲ μᾶλλον καὶ συγγνώμης· τὸ γὰρ ἐκούσιον, οὐ τὸ ἀναγκαῖον καὶ 30 ἐξ ἀσθενείας κακίζεται καὶ τιμωρεῖται. Ἄλλ' ἐπειδὴ πρῶτον ἐνεργητικὸν ἐν ταῖς ἠθικαῖς ἐνεργείαις τὸ καταληφθὲν ἐστὶ πρᾶγμα, δεύτερον ἢ καταληπτικὴ δύναμις, τρίτον ἢ θέλησις, τέταρτον ἢ κινητικὴ δύναμις, ἥτις ἐπεξέρχεται τὸ κελευόμενον ὑπὸ τοῦ λόγου· εἰ μὲν ἢ τῆς θελήσεως ἐνέργεια ἀγαθὴ ἐστίν, καὶ ἢ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια ἀγαθὴ λέγεται· κακὴ δέ, 35 εἰ κἀκείνη εἴη κακὴ· περὶ γὰρ τῶν ἐξωτερικῶν οὐκ ἀφορίζεται τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακὸν εἰ μὴ ἐκ τῆς θελήσεως, τῆς ἐνδοτέρας δηλονότι ἐνεργείας,

21 τοῦ πέττοντος, corrigé de τῆς πέψεως A 28 ἀκόλαστον: leçon douteuse: A paraît porter ἄλαστον

τουτέστιν εἰ εἴη ἐκούσιον. Ἐν τῇ τῆς θελήσεως ἄρα ἐνεργείᾳ τῆς ἠθικῆς ἀμαρτίας ἡ ῥίζα καὶ ἡ αἰτία ζητεῖται· προηγείται δὲ τοῦ ἐν τῇ θελήσει ἀμαρτήματος τῆς ἐνεργείας τὸ ἐν τῇ πρὸς τὸν λόγον τάξει ἀσύντακτον, ὁμοίως δὲ καὶ τῇ πρὸς τὸ ἴδιον τέλος, ὃ καὶ αὐτὸ ἐκούσιόν ἐστιν· ἐν γὰρ
 6 τῇ τῆς θελήσεως ἐξουσία κείται θέλειν καὶ μὴ θέλειν ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου προτεθὲν αὐτῇ οἰκεῖον ἀγαθόν, ἢ ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως ἢ διεφθορότος λόγου προτεθὲν αὐτῇ ἕτερον ἀγαθόν ἀντὶ τοῦ οἰκείου. Οὕτω τοίνυν ἐν τοῖς φυσικοῖς καὶ τεχνητοῖς καὶ ἠθικοῖς τὸ κακὸν αἰτίαν ἔχει τὸ ἀγαθόν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός.

10

XI. — Ὅτι τὸ κακὸν ἐν τῷ ἀγαθῷ ἱδρυται.

Οὐ γὰρ δύναται ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὸ, ἐπεὶ μὴ ἔχει οὐσίαν· ἐν ὑποκειμένῳ δὲ ὄν, ὅπερ οὐσία τίς ἐστιν, ἐν ἀγαθῷ δήπου ἀκολούθως ἐστίν.

Ἐτι, ἢ στέρησις καὶ τὸ εἶδος οὐ ἐστὶν ἢ στέρησις, ἐν τῷ αὐτῷ ὑπο-
 16 κειμένῳ· τὸ δὲ ὑποκείμενον, ἐν δυνάμει πρὸς τὸ εἶδος, ὃ ἐστὶν ἀγαθόν. Οὐκοῦν καὶ τὸ ὑποκείμενον ἀγαθόν, ἀλλ' ἢ στέρησις κακὸν ἐστίν. Τὸ κακὸν ἄρα ἱδρυται ἐν τινὶ ἀγαθῷ.

Ἐτι, οὐκ ἂν ἐβλαπτε τὸ κακὸν τὸ ἀγαθόν, εἰ μὴ ἦν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὡς ἢ τυφλότης βλάπτει τὸν ἄνθρωπον ἐν αὐτῷ οὔσα· οὐκ ἐστὶ δὲ τὸ
 20 κακὸν ἐν τῷ ἀντικειμένῳ ἰδίως ἀγαθῷ· τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ κακοῦ ἀναιρεῖται· ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ τινὶ ἀγαθῷ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, ὡς ἢ τυφλότης οὐκ ἐν τῇ ὄψει, ἀλλ' ἐν τῷ ζῳῳ, ἢ τῷ μέρει αὐτοῦ· καὶ τὸ τοῦ ἠθικοῦ κακὸν ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐστὶν ἀγαθῷ· καὶ ἢ δειλία οὐκ ἐν τῇ ἀνδρίᾳ, ἀλλ' ἐν
 f. 72 τῇ ψυχῇ· καὶ τὸ τῆς φύσεως κακόν, | ὅπερ ἐστὶ τοῦ εἶδους στέρησις, οὐκ
 26 ἐν τῷ εἶδει, ἀλλ' ἐν τῇ ὕλῃ, ἣτις ἐστὶν ἀγαθόν, καθόσον καὶ ὄν δυνάμει.

XII. — Ὅτι καὶ ὅπόσον αὐξηθῆ τὸ κακόν, οὐ δύναται φθείρειν ὅλον τὸ ἀγαθόν.

Ἀνάγκη γὰρ αἰεὶ μένειν τὸ τοῦ κακοῦ ὑποκείμενον, εἰ τὸ κακὸν μένοι·
 30 ὑποκείμενον δὲ τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθόν· αἰεὶ ἄρα μένει τὸ ἀγαθόν, μόνον δὲ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ ἀγαθόν ἀναιρεῖ, ὡσπερ ἢ τυφλότης τὴν ὄψιν ἀναιρεῖ, τὸ δὲ ζῳον οὐκ ἀναιρεῖ. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀγαθόν ἐπὶ πολλῶν ἐλαττοῦται διὰ τοῦ κακοῦ τῷ προστιθέναι μᾶλλον τὸ ἐναντίον ἢ τῷ ἀφαιρεῖν τι ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς ἐν τοῖς φυσικοῖς τε καὶ ἠθικοῖς δῆλόν ἐστιν,
 36 ἰστέον ὡς αὕτη ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἐλάττωσις διὰ τοῦ κακοῦ ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς οὐ δύναται ἐπ' ἄπειρον προϊέναι· τὰ γὰρ φυσικὰ εἶδη καὶ αἱ δυνάμεις πεπερασμένα καὶ πρὸς τι τέλος ἀφικνοῦνται, οὐ περαιτέρω προελθεῖν οὐ δύνανται, ὥστε οὐδὲ ἢ τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τοῦ κακοῦ ἐλάττωσις ἐπ' ἄπειρον ἔπεται· ἐν δὲ τοῖς ἠθικοῖς ἢ ἐλάττωσις αὕτη ἐπ' ἄπειρον
 40 πρόεισιν· ὃ γὰρ νοῦς καὶ ἢ θέλησις ἐν ταῖς αὐτῶν ἐνεργείαις οὐκ ἔχουσι

τέλος, ὡς ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν δηλόν ἐστι, τῶν εἰδῶν δηλονότι τῶν ἀριθμῶν καὶ σχημάτων· καὶ ἡ θέλησις δὴ προδήλως ἐπ' ἀπειρον πρόβεισιν· ὁ γὰρ θέλων τι δύναται πάλιν θέλειν ἕτερον, καὶ αὐτὸ πρῶτον, καὶ αὐτὸ ἕτερον, καὶ οὕτως ἐπ' ἀπειρον· ὅσῳ δὲ ἡ θέλησις πρὸς τὰ μὴ προσήκοντα φέρεται τέλος, τοσοῦτῳ δυσκολώτερον ἐπάνεισι πρὸς τὸ ἴδιον καὶ ὀφειλό- 6
μενον τέλος, ὡσπερ ἐν οἷς ἐκ τοῦ ἔθους τοῦ ἀμαρτάνειν παθῶν ἕξις ἐγγί-
νεται. Ἐπ' ἀπειρον τοίνυν διὰ τοῦ ἐν τῷ ἦθει κακοῦ τὸ τῆς φυσικῆς
ἐπιτηδειότητος ἀγαθὸν δύναται ἐλαττοῦσθαι, οὐδέποτε μέντοι πάντῃ ἀναι-
ρεθῆσεται, ἀλλ' αἰεὶ τῇ ὑπολειπομένη συνεστὶ φύσει.

10

XIII.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ δύναται δείκνυσθαι, ὅτι εἰ καὶ μὴ ἔχοι αἰτίαν καθ' αὐτὸ τὸ κακόν, ἐκάστου μέντοι κακοῦ ἀνάγκη αἰτίαν εἶναι τινα, ἣ ἔπεται κατὰ συμβεβηκός· ὡς φανεροὶ οὖν οἱ λόγοι παραινται.

15

XIV. — Ὅτι τὸ κακόν, αἷτιον κατὰ συμβεβηκός.

Τὸ γὰρ κακὸν στέρησις τίς ἐστίν· ἡ δὲ στέρησις, ἀρχὴ κατὰ συμ-
βεβηκός ἐν τοῖς κινητοῖς, ὡς ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος καθ' αὐτό. f. 72 v

Ἐτι, πάντα τὰ τῶν αἰτίων εἶδη διερχομένων τὸ κακὸν αἷτιον εὐρίσ-
κεται κατὰ συμβεβηκός· ἐν μὲν τῷ εἶδει τῆς ποιητικῆς αἰτίας, ὅτι διὰ 20
τὴν ἀσθένειαν τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως ἐν τῇ ἐνεργείᾳ, ἐνδεῖα ἔπεται κἂν
τῷ ἀποτελέσματι· ἐν δὲ τῷ τῆς ὕλικῆς, ὅτι ἐκ τῆς ὕλης ἀνεπιτηδειότητος
γίνεται τις ἐν τῷ ἀποτελέσματι ἔλλειψις· ἐν δὲ τῷ τῆς εἰδικῆς, ὅτι τῷ
εἶδει στέρησις ἑτέρου εἶδους αἰεὶ συνέζευκται· ἐν δὲ τῷ τῆς τελικῆς, ὅτι τῷ
μὴ προσήκοντι τέλει κακόν τι συνέζευκται, καθόσον δι' αὐτοῦ τὸ οἰκεῖον 25
ἐμποδίζεται τέλος. Φανερόν τοίνυν ὅτι τὸ κακὸν αἷτιόν ἐστι κατὰ συμ-
βεβηκός.

XV. — Ὅτι οὐκ ἔστιν ἔσχατον κακόν.

Τὸ γὰρ ἔσχατον κακὸν ἀνεπίμικτον εἶναι δεῖ παντὸς ἀγαθοῦ, ὡσπερ 30
καὶ ἀγαθόν ἐστίν ἔσχατον τοῦ κακοῦ πάντῃ κεχωρισμένον· ἀλλ' ἀδύνα-
τον εἶναι τι τοιοῦτο κακόν, δεδειγμένου ὅτι ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν
ἴδρυται.

Ἐτι, ἦν ἂν τὸ ἐσχάτως κακὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν κακόν, ὡσπερ
ἔσχατον ἀγαθόν τὸ κατ' οὐσίαν ἐστὶν ἀγαθόν· ἀλλὰ τὸ κακὸν ἐδείχθη 35
μὴ ἔχειν οὐσίαν.

Ἐτι, τὸ πρώτη ἀρχὴ ὅν οὐ δύναται ἕτερον αἷτιον ἔχειν· τὸ δὲ κακὸν
ἅπαν ἐδείχθη αἷτιαν ἔχειν τὸ ἀγαθόν.

Ἐτι, τὸ κακὸν οὐκ ἐνεργεῖ εἰ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ ἀγαθοῦ· ἡ δὲ πρώτη
ἀρχὴ ἐνεργεῖ τῇ ἰδίᾳ δυνάμει.

Ἔτι, τὸ κατὰ συμβεβηκός, οἷόν ἐστι τὸ κακόν, ἐπειδὴ καὶ παρὰ τὸν σκοπόν, ὑστερόν ἐστι τοῦ καθ' αὐτό, καὶ ἀδύνατον εἶναι πρώτην ἀρχήν.

Διὰ τούτου ἐλαύνεται ἡ τῶν Μανιχαίων αἵρεσις ἔσχατόν τι κακὸν ὑποτιθεμένων, ὅπερ κακῶν ἀπάντων ἀρχὴ πρώτη.

XVI. — Ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ πάντος πράγματος τέλος.

Πᾶν γὰρ ὄν διὰ τῆς ἰδίας ἐνεργείας τάττεται εἰς τὸ ἀγαθόν· ἀνάγκη γὰρ ἢ τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν εἶναι τέλος, ἢ τὸ τῆς ἐνεργείας τέλος καὶ τοῦ
10 ποιούντος τέλος εἶναι ὅπερ ἐστὶν ἀγαθὸν αὐτοῦ.

Ἔτι, πάντος πράγματος τέλος ἐστὶν εἰς ὃ ἡ ἔφεσις αὐτοῦ τελευτᾷ· τοῦτο δὲ ἐστὶν τὸ ἀγαθόν· ἐστὶ γὰρ ἀγαθόν, οὗ πάντα ἐφίενται.

Ἔτι, ἡ τελειότης ἐκάστου, εἰς ἣν κινεῖται καὶ ἐν ἣ ἡρεμεῖ, τέλος ἐστὶν αὐτοῦ· ἡ δὲ τελειότης ἐκάστου τὸ ἀγαθόν ἐστὶν αὐτοῦ. Ἐκαστον
15 ἄρα εἰς τὸ ἀγαθὸν φέρεται ὡς εἰς τέλος, εἴτε γινώσκει τὸ τέλος, εἴτε φέρεται ὑπ' ἄλλου ὀδηγούμενον, αὐτὸ ἀγνοοῦν.

f. 78 XVII. — Ὅτι πάντα τάττονται εἰς ἓν τέλος, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός.

Εἰ γὰρ τὸ ἀγαθὸν τέλος ἐστὶ καθόσον ἀγαθόν, καὶ τὸ ἔσχατον ἀγα-
20 θὸν μάλιστα τέλος ἐστὶ πάντων· τοῦτο δὲ ἓν ἐστὶν, ὁ Θεός, ὡς ἐδείχθη.

Ἔτι, τὸ ἔσχατον τέλος ἐκάστου ποιούντος, καθόσον ἐστὶ ποιῶν, αὐτός ἐστι· χρώμεθα γὰρ τοῖς ὑφ' ἡμῶν γινομένοις δι' ἡμᾶς αὐτούς, καὶ εἴ τι δι' ἕτερον ποιοῖμεν, καὶ τοῦτο εἰς τὸ ἴδιον ἀγαθὸν ἀναφέρομεν, ἢ τὸ χρήσι-
μον, ἢ τὸ ἡδύ, ἢ τὸ ἐνδοξόν· ὁ δὲ Θεός ποιητικὴ αἰτία πάντων ἐστίν,
25 τινῶν ἀμέσως, καὶ ἐνίων, μεσιτευόντων ἄλλων αἰτίων. Ἔστιν ἄρα τέλος τῶν πραγμάτων πάντων αὐτός· τῆς γὰρ θελήσεως αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο τέλος ἐστὶν ἢ ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ, ἣτις ἐστὶν αὐτός.

Ἔτι, τὸ τέλος πρὸς τὰς ἄλλας αἰτίας τὸ πρωτεῖον ἐπέχει, καὶ παρὰ τούτου ἔχουσιν αἱ ἄλλαι τὸ ἐνεργεῖα εἶναι αἰτίαι· τὸ μὲν γὰρ ποιοῦν
30 ποιεῖ τέλος ἐνεκα, ἐκ δὲ τοῦ ποιούντος εἰς τὴν τοῦ εἴδους ἐνέργειαν ἢ ὕλη ἀγεται, καὶ γίνεται ἐνεργεῖα ὕλη τοῦδ'· ὁμοίως καὶ τὸ εἶδος, διὰ τῆς τοῦ ποιούντος ἐνεργείας, καὶ ἐπομένως διὰ τοῦ τέλους.

Ἔτι τε τὸ ὑστερον τέλος αἰτιόν ἐστὶ τοῦ τὸ προηγούμενον ὡς τέλος νοεῖσθαι· οὐδὲν γὰρ τι κινεῖται ὡς εἰς τέλος τὸ προσεχές, εἰ μὴ ἐνεκα
35 τοῦ ὑστέρου· τὸ ὑστατον ἄρα τέλος πάντων ἐστὶν αἰτία· τὸ δὲ εἶναι πρώτην πάντων αἰτίαν ἀνάγκη τῷ πρώτῳ ὄντι ἀρμόζειν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός. Ὁ Θεός ἄρα ἐστὶν ἔσχατον τέλος πάντων.

Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις· „Πάντα δι' ἑαυτὸν ἐνήργησεν ὁ

Θεός“· και ἐν τῷ τέλει τῆς Ἀποκαλύψεως· „Ἐγὼ εἶμι τὸ ᾠ και τὸ ὦ, ὁ πρῶτος και ὁ ἔσχατος“.

XVIII. — Πῶς ὁ Θεὸς τέλος ἐστὶ πάντων.

Οὕτως ἐστὶ τέλος πάντων ὡσπερ τι, οὐ πάντα διὰ τῆς αὐτῶν ἐνεργείας τυγχάνει, οὐχ ὡσπερ τι συστάν ὑπ' ἄλλου, ἀλλὰ μόνον προὔφεστώς τι και τευκτόν, οὐδ' ὡς προσγινομένου τούτῳ τινός, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ παρ' αὐτοῦ, κατὰ τὸν αὐτῶν τρόπων τυγχανόντων τῶν ἄλλων πάντων. Δῆλον γάρ, ὅτι διττόν ἐστι τὸ τέλος, τὸ τε συνιστάμενον ὑπὸ τοῦ ποιούντος και ὕστερον τῷ εἶναι, ὡς ἡ ὑγεία, ἣτις ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ γίνεται τέλος οὔσα αὐτῷ, 10 και τὸ προὔφεστώς, ὡς ὁ ἄνω τόπος τέλος τῆς κινήσεως τοῦ πυρός, και ἡ πόλις τέλος τοῦ πολέμου τῷ βασιλεῖ· τοῦ δὲ Θεοῦ οὐδὲν πρότερον, οὔτε γίνεται τι αὐτῷ ἀγαθὸν ἐκ τῆς ἐνεργείας τινός πράγματος. Οὐκοῦν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ | ἕτερον τρόπον τέλος πάντων ἐστίν. f. 78 v

XIX. — Ὅτι τῷ Θεῷ πάντα σκοποῦσιν ὁμοιοῦσθαι.

Τὸ γὰρ ποιῶν τέλος εἶναι λέγεται τοῦ ἀποτελέσματος, καθόσον τὸ ἀποτελεσμα εἰς τὴν τοῦ ποιούντος ὁμοιότητα τείνει· ὅθεν τὸ τοῦ γεννῶντος εἶδος τέλος ἐστὶ τῆς γενέσεως· ὁ δὲ Θεὸς οὕτως ἐστὶ πάντων τέλος, ὅτι και πάντων ἀρχὴ ποιητικὴ· πάντα ἄρα ὡς εἰς ἔσχατον τείνει τέλος τὸ 20 τῷ Θεῷ ὁμοιοῦσθαι.

Ἐτι, πᾶν διὰ τῆς ἑαυτοῦ κινήσεως ἢ ἐνεργείας εἰς τι ἀγαθὸν τείνει ὡς τέλος· κοινωνεῖ δὲ τι τοῦ ἀγαθοῦ καθόσον τῇ πρώτῃ ἀγαθότητι τῷ Θεῷ ὁμοιοῦται. Πάντα ἄρα ταῖς ἰδίαις κινήσεσι και ἐνεργείαις εἰς τὴν θείαν ὁμοιότητα τείνουσιν ὡς εἰς ἔσχατον τέλος. 25

Ἐτι, τοῦ εἶναι φύσει ἐφίενται πάντα· πάντα δὲ ἔχει τὸ εἶναι καθόσον τῷ Θεῷ ὁμοιοῦνται, ὅς ἐστιν αὐτὸ τὸ εἶναι ὑφεστώς· τὰ γὰρ ἄλλα μόνον εἰσὶν ὡς ἔχοντα τὸ εἶναι μεθεκτῶς· πάντα ἄρα ἐφίεται ὡς ἐσχάτου τέλους τοῦ τῷ Θεῷ ὁμοιοῦσθαι. 30

XX. — Πῶς τὰ πράγματα τῇ θείᾳ ἀγαθότητι ὁμοιοῦνται.

Εἰ και τῇ θείᾳ ἀγαθότητι ἕκαστον ὁμοιοῦται κατὰ τὸν ἑαυτοῦ τρόπον, ἀλλ' οὐ παρακολουθεῖ ταύτῃ ὡς ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ αὐτῇ· ἡ γὰρ θεία ἀγαθότης ἀπλουστάτη ἐστὶν ὡς ὅλη ἐν ἐνὶ ὑφεστῶσα, και αὐτὸ τὸ θεῖον εἶναι ἐστὶν ἢ ἀγαθότης αὐτοῦ, και τὸ θεῖον αὐθις εἶναι ἐστὶν ἢ τοῦ ὄντος 35 οὐσία, ἃ τοῖς κτιστοῖς οὐ πρόσεστιν. Και διὰ τοῦτο πᾶσα ἢ τῶν κτιστῶν ἀγαθότης μετοχῇ ἐστὶν ἀγαθή, ὡς και τὸ εἶναι αὐτῶν μετοχῇ ἐστὶν ὄν. Και αὐθις· ὁ μὲν Θεὸς ἐνὶ τῷ ἑαυτοῦ εἶναι τὴν ἐσχάτην ἐπέχει τῆς

τελειότητος ἀγαθότητα· τὸ δὲ κτίσμα τὴν τελειότητα οὐ μὲν ἐνὶ ἄλλ' ἐν πλείοσι κέκτηται· ὅθεν καὶ διὰ πλειόνων πρὸς τὴν ὁμοιότητα τῆς θείας ἀγαθότητος σπεύδει, οὐ μόνον τῷ ἑαυτοῦ εἶναι. Ὅθεν καὶ ἀγαθὸν τί ἐστὶν ἕκαστον, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀγαθὸν εἰ μὴ καθόσον ἐστὶν· τῷ δὲ Θεῷ ταυτόν ἐστὶν ἀπλῶς εἶναι, καὶ ἀγαθῷ εἶναι.

XXI. — Ὅτι φύσει σκοποῦσι τῷ Θεῷ ὁμοιοῦσθαι ὡς αἰτίῳ.

Οὕτω γὰρ τὰ πράγματα εἰς τὴν ὁμοιότητα τείνουσι τοῦ Θεοῦ ὡσπερ εἰς τὴν ὁμοιότητα τοῦ ποιούντος τὸ ἀποτέλεσμα· τὸ δὲ εἰς τὴν ὁμοιότητα τείνει τοῦ ποιούντος οὐ μόνον κατὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ αἴτιον εἶναι ἑτέρου· καὶ τὸ ποιοῦν οὐ τὰς ἀρχὰς μόνον, δι' ὧν ὑφίσταται τὸ ποιούμενον, αὐτῷ συντελεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰς δι' ὧν ἑτέρου γίνεται αἴτιον.

f. 74 Οὕτως οὖν τὰ ὄντα σκοποῦσι φυσικῶς ὁμοιοῦσθαι Θεῷ | ἐν τῷ αἰτία εἶναι ἑτέρων.

Ἐπι, πᾶν πρότερον ἐστὶν ἐν αὐτῷ τέλειον πρὶν ἑτέρων δύνασθαι γίνεσθαι αἴτιον· αὐτῇ γὰρ ἢ τελειότης, ἢ ἐν τῷ γίνεσθαι ἄλλων αἴτιον, ἐπιγίνεται. Ἐπεὶ οὖν διὰ πλειόνων τὰ ὄντα εἰς τὴν θείαν τείνει ὁμοιότητα, τοῦτο ἔσχατον τινὶ καταλείπεται τὸ διὰ τοῦ ἑτέρων εἶναι αἴτιον τὴν θείαν ζητεῖν ὁμοιότητα. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ τοῦ Διονυσίου, ὅτι πάντων ἐστὶ θεϊό-
 20 τᾶτον συνεργὸν γενέσθαι Θεοῦ· καὶ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτη· „Θεοῦ συνεργοὶ ἐσμεν“.

XXII. — Πῶς διαφόρως τὰ πράγματα εἰς τὰ οἰκεία τάττονται τέλη.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ φανερόν, ὅτι τὸ ἔσχατον, δι' οὗ πᾶν πρᾶγμα εἰς τὸ οἰκείον τάττεται τέλος, ἢ ἐνέργειά ἐστὶν αὐτοῦ, διαφόρως μέντοι κατὰ τὴν τῆς ἐνεργείας διαφοράν. Ἔστι μὲν γὰρ τις τοῦ πράγματος ἐνέργεια ὡς κινουντός, ὡς τὸ θερμαίνειν καὶ πρίζειν· ἐστὶ δὲ τις ὡς ὑπ' ἄλλου κινουμένου, ὡς τὸ θερμαίνεσθαι καὶ πρίζεσθαι· ἐστὶ δὲ τις καὶ ἄλλη τελείωσις οὕσα τοῦ ἐνεργοῦντος, ὡς ὑφειστώτος ἐνέργεια οὐ τείνουσα πρὸς τὸ μεταβάλλειν ἕτερόν τι· ὧν αἱ μὲν πρῶται διαφέρουσι κατὰ τὸ πάθος καὶ τὴν κίνησιν, αἱ δὲ δεύτεραι, κατὰ τὴν μεταβλητικὴν ἐνέργειαν τῆς ἐκτὸς ὕλης. Αὕτη δὲ ἢ ἐνέργειά ἐστὶν ὡς τὸ νοεῖν, καὶ βούλεσθαι, καὶ αἰσθάνεσθαι· ὅθεν τὰ μὲν κινούμενα ἢ ἐνεργοῦντα μόνον, ἄνευ τοῦ κινεῖν
 35 ἢ ποιεῖν, εἰς τὴν θείαν ὁμοιότητα τείνουσι, καθόσον ἐν αὐτοῖς εἰσὶ τέλεια· τὰ δὲ ποιοῦντα ἢ κινουντα καθόσον τοιαῦτα εἰς τὴν θείαν ὁμοιότητα τείνουσι, καὶ καθόσον ἑτέρων εἰσὶν αἰτία· τὰ δὲ τῷ κινεῖσθαι κινουντα καθ' ἑκάτερον πρὸς τὴν θείαν ὁμοιότητα τείνουσιν· τὰ δὲ ὑποκάτω σώ-

ματα ὡς κινούμενα μόνον θεωροῦνται κινήσει φυσικαῖς, οὐ μέντοι ὡς κινούντα εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός· συμβαίνει γὰρ τῷ λίθῳ κατιόντι ἔξω-
θῆσαι τὸ συναντήσαν. Ὁμοίως δὲ ἔχει ἐν τῇ ἀλλοιώσει καὶ ταῖς ἄλλαις
κινήσειν· ὅθεν τὸ τέλος τῆς τούτων κινήσεως ἐστὶ τὸ τῆς θείας τυχεῖν
ὁμοιότητος καθόσον ἐν ἑαυτοῖς εἰσι τέλεια, ὡς ἔχοντα δηλαδὴ ἴδιον εἶδος⁶
καὶ ἴδιον ποῦ. Τὰ δὲ οὐράνια σώματα κινούσι κινούμενα· ὅθεν τῆς αὐτῶν
κινήσεως τέλος ἐστὶ τῆς θείας τυγχάνειν ὁμοιότητος καθ' ἑκάτερον· κατὰ
μὲν τὴν ἑαυτῶν τελειότητα, καθόσον τὸ οὐράνιον σῶμα ἐν τινι ποῦ ἐνεργεία
ἐστίν, ἐν ᾧ ἦν ἢ πρότερον δυνάμει, οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἔλαττον τῆς f. 74^v
οἰκείας τυγχάνει τελειότητος, εἰ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ποῦ καταλείπεται δυνάμει,¹⁰
ἐν ᾧ πρότερον ἦν ἐνεργεία· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πρώτη ὕλη ἐπὶ τὴν τελειό-
τητα φέρεται, καθόσον ἐνεργεία τυγχάνει τοῦ εἶδους, ὃ πρότερον εἶχε
δυνάμει, εἰ καὶ ἔχουσα ἕτερον πέπαυται ὃ εἶχεν ἐνεργεία, κατὰ διαδοχὴν
ὑποδεχομένη πάντα πρὸς ἃ δυνάμει ἐστίν, ἵνα ὅλη αὐτῆς ἡ δύναμις ἀχθῆ
εἰς ἐνέργειαν κατὰ διαδοχὴν, ὅπερ ὁμοῦ γίνεσθαι οὐκ ἐνῆν. Καθόσον δὲ¹⁵
τῷ κινεῖν κινῶν τὰ οὐράνια σώματα, ἐστὶ τι τῆς κινήσεως τέλος αὐτῶν
ἐν τῷ αἰτία εἶναι ἐτέρων, αἰτία γενέσεως ὄντα καὶ φθορᾶς καὶ τῶν ἄλλων
κινήσεων ἐν τοῖς ὑποκάτω τούτοις. Εἰ δὲ καὶ τιμιώτερα εἰσι τὰ οὐράνια
τῶν ὑποκάτω σωμάτων, ὅμως τοῦ τὴν γένεσιν καὶ τὰ εἶδη τῶν γεννητῶν
προάγειν εἰς ἐνέργειαν, διὰ τῶν ἰδίων κινήσεων, οὐχ ὡς τέλους στοχάζονται²⁰
ἔσχατου, ἀλλὰ διὰ τούτου πρὸς τὴν θείαν τείνουσιν ὁμοιότητα, ὡς εἰς
ἔσχατον τέλος, καθόσον ἐτέρων αἰτία εἰσίν.

Θεωρητέον δὲ, ὡς ἕκαστον ὡς μετέχει τῆς ὁμοιότητος τῆς θείας
ἀγαθότητος, ἣ ἐστὶν ἀντικείμενον τῆς θελήσεως αὐτοῦ, οὕτως καὶ τῆς
θείας θελήσεως, ἣ τὰ ὄντα παράγονται καὶ συντηροῦνται. Τοῖς μὲν οὖν²⁵
ἄνω ἢ μετοχῇ τῆς ὁμοιότητος ἀπλούστερον καὶ καθολικώτερον, τοῖς δὲ
ὑποκάτω μερικώτερον καὶ μᾶλλον διηρημένως· καὶ ἐστὶν αὐτοῖς ἡ τάξις
τοῦ καθόλου ποιούντος πρὸς τὸ μερικὸν ἀποτελέσμα· καὶ ὡσπερ τοῦ μερικῶς
ποιούντος ἐν τοῖς ὑποκάτω ὁ σκοπὸς πρὸς τὸ ἀγαθὸν τοῦδε ἢ ἐκεῖνου
τοῦ εἶδους, οὕτω καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ οὐρανίου σώματος ἐπὶ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν³⁰
τῆς σωματικῆς οὐσίας, ἣτις διὰ τῆς γενέσεως συντηρεῖται καὶ αὖξει καὶ
πολλαπλασιάζεται.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν κινουμένων ἕκαστον εἰς τὴν θείαν ὁμοιότητα τείνει,
ὥστε εἶναι ἐν ἑαυτῷ τέλειον, τελειοῦται δὲ ἐνεργεία γινόμενον, πρὸς ἣν
τείνει διὰ τῆς κινήσεως, ἣ τῆς ὕλης ἔφεσις, εἰς τὴν ἔσχατην καὶ τελειο-³⁵
τάτην ἐνέργειαν ἀρχικώτερον τείνουσα, δι' ἧς τοῦ εἶδους τυγχάνοι ἄν, ὃ
ἐστὶ τῆς γενέσεως ἔσχατον τέλος αὐτῆ, πρῶτον μὲν τοῦ εἶδους ἐφίεται τοῦ
στοιχείου, ὃ πρῶτον ἐν τῇ τῶν εἰδῶν τάξει καὶ τῷ βαθμῷ, καὶ τούτου
τυγχάνει· εἶτα τοῦ εἶδους τοῦ μικτοῦ, οὐ καὶ τὰ στοιχεῖα ὕλης εἰσίν·
εἶτα τῆς φυσικῆς ψυχῆς, εἶτα τῆς αἰσθητικῆς, εἶτα τῆς νοερᾶς, μεθ' ὃ⁴⁰

f. 75 εἶδος ἐν τοῖς γεννητοῖς | οὐδὲν τιμιώτερον. Καὶ ἕως ἐστὶν ἡ ὕλη ἐν τῷ
 προτέρῳ εἶδει, δυνάμει ἐστὶ πρὸς τὸ μετ' αὐτό, ἕως ἂν πρὸς τὸ ἔσχατον
 ἔλθοι, ὃ καὶ τῆς γενέσεως τέλος ἐστί, καὶ πρὸς ὃ ἔσχατον ἡ ἔφεσις τείνει
 τῆς ὕλης· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ νοερά τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, ὡς εἶναι τὰ μὲν
 5 στοιχεῖα διὰ τὰ μικτὰ σώματα, ταῦτα δὲ διὰ τὰ ζῶντα, ἐν οἷς τὰ μὲν
 φυτὰ διὰ τὰ ζῶα, τὰ δὲ ζῶα διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅς τέλος δήπου τῆς
 γενέσεως ὄλης. Ὁ αὐτὸς δὲ ἐν πᾶσι τῷ τοῦ εἶναι τρόπῳ καὶ ὁ τῆς αὐτῶν
 συντηρήσεως εὐλόγως· ὀρώμεν γὰρ τὰ μὲν μικτὰ ταῖς εὐαρμόστοις ποιό-
 τησι τῶν στοιχείων διακρατούμενα, ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν μικτῶν τὰ φυτὰ
 10 τρεφόμενα, τὰ δὲ ζῶα αὐτὰ ἐκ τῶν φυτῶν, ζῶα δὲ ἰσχυρότερα καὶ τελειό-
 τερα ἐκ τινῶν ἀτελεστέρων τε καὶ ἀσθενεστέρων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος χρῆται
 πᾶσι πρὸς οἰκείαν ὠφέλειαν καὶ ταῖς πάντων γενέσεσι, ποῦ μὲν πρὸς τρο-
 φήν, ποῦ δὲ πρὸς ἱμάτιον· ὄθεν καὶ γυμνὸς ὑπὸ τῆς φύσεως κατεσκευάζεται,
 ἵνα ἐκεῖθεν ἐνδύηται, ὡσπερ καὶ τροφήν αὐτῷ ἡ φύσις ἠτοίμασεν ἰδίαν
 15 τὸ γάλα, ἵνα ἐκ τῶν διαφορῶν ἑαυτῷ τὴν τροφήν ἐπιζητοίη. Τισὶ δὲ
 ζῴοις καὶ πρὸς ὄχημα χρῆται, πρὸς τὸ πόνους ὑποφέρειν πολλῶν ζῴων
 ἀργότερος ἐν τῇ κινήσει καὶ ἀσθενέστερος ὢν, πρὸς βοήθειαν προευ-
 τρεπισμένοις· καὶ ἐπὶ πᾶσι κέχρηται τοῖς αἰσθητοῖς πρὸς τὴν τῆς νοερᾶς
 τελείωσιν γνώσεως· ὄθεν εἴρηται ἐν ψαλμοῖς· „Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω
 20 τῶν ποδῶν αὐτοῦ“, καὶ Ἀριστοτέλης ἐν πρώτῳ τῶν Πολιτικῶν· „Ὁ ἄνθρω-
 πος, φησί, φυσικὴν ἀρχὴν ἐπὶ πάντα τὰ ζῶα ἔχει“. Εἰ τοίνυν ἡ τοῦ
 οὐρανοῦ κίνησις πρὸς τὴν γένεσιν τέτακται, ἡ δὲ γένεσις ὄλη πρὸς τὸν
 ἄνθρωπον ὡς εἰς ἔσχατον τέλος τῆς γενέσεως ταύτης, καὶ τῆς τοῦ οὐρανοῦ
 κινήσεως ἄρα τὸ τέλος ὡς εἰς ἔσχατον, τὸν ἄνθρωπον, τέτακται ἐν τῷ
 25 γένει τῶν κινητῶν καὶ γεννητῶν· κἀντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν Δευτερονομίῳ·
 „Τὰ οὐράνια σώματα ἐποίησεν εἰς διακονίαν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν“.

XXIII. — Ὅτι ὁ οὐρανὸς ὑπὸ τινος νοερᾶς κινεῖται δυνάμει.

Οὐδὲν γὰρ κατὰ τὸ εἶδος ποιοῦν ὑψηλότερον εἶδος τοῦ ἰδίου σκοπεῖ·
 80 πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν σκοπεῖ τὸ ὅμοιον ἑαυτῷ· τὸ δὲ οὐράνιον σῶμα τῇ
 κινήσει ποιοῦν σκοπεῖ ὡς ἔσχατον τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὑψηλότερον ὄντα
 παντὸς εἶδους σωματικοῦ· οὐκ ἄρα τὸ οὐράνιον σῶμα πρὸς τὴν γένεσιν
 ἐνεργεῖ κατὰ τὸ ἴδιον εἶδος ὡς πρώτως ποιοῦν, ἀλλὰ κατ' εἶδος ὑψηλοτέρου
 f. 75 ἄτινός ποιοῦντος καὶ νοεροῦ, | πρὸς ὃ τὸ οὐράνιον σῶμα ὡσπερ ὄργανον
 85 ἔχει πρὸς τὸ πρώτως ποιοῦν· ποιεῖ δὲ πρὸς τὴν γένεσιν τὸ οὐράνιον σῶμα
 καθόσον κινεῖται· ὑπὸ τινος ἄρα νοερᾶς οὐσίας κινεῖται.

Ἔτι, πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ κινεῖται, ὡς τε καὶ τὸ σῶμα τοῦ
 οὐρανοῦ· ἐστὶ δὴ τὸ κινουῦν αὐτὸν ἢ κεχωρισμένον, ἢ ἡνωμένον· ἕκα-